

Biekorf West-Vlaams Archief

Dit is een leer- en leesblad voor alle verstandige Vlamingen
gesticht door Guido Gezelle in 1890

113DE JAAR, AFLEVERING 3, 2013

De Veurnse burggravin Eleonora van Poitiers als hofauteur

IN NOVEMBER 1501 VATTEN AARTSHERTOG FILIPS DE SCHONE en zijn vrouw Johanna van Castilië, die onverwachts de erfgenaam van de Katholieke Koningen geworden was, hun eerste reis naar Spanje aan met ruim honderd wagens en een gevolg van meer dan 400 personen. Het gezelschap trok door Frankrijk en werd er op last van de Franse koning overal vorstelijk ontvangen. In Blois werd halt gehouden voor uitgebreide festiviteiten, maar sloten de Franse koning en de aartshertog ook een akkoord. Daags nadien trok het aartshertogelijk koppel verder naar Spanje.

Van deze reis bestaat een uitgebreid, dag-aan-dag verslag door een vertrouweling-kamerheer van de aartshertog, de Henegouwse edelman Antoine de Lalaing (Antoon I van Lalaing). Die tekst geldt als de belangrijkste bron voor de reis. J.-M. Cauchies bij voorbeeld, de biograaf van Filips de Schone, baseert zijn beschrijving van de belangrijke bijeenkomst in Blois alleen op het verhaal van de Lalaing¹.

Daarnaast is er evenwel een Franstalig verslag over het traject in Frankrijk, tot aan het vertrek uit Blois half december, dat bijzonder gedetailleerd is². Die tekst van een anonieme auteur werd gepubliceerd in 1649, maar is in de historiografie over Filips de Schone en Johanna van Castilië veel minder

-
- 1 J.-M. CAUCHIES, *Philippe le Beau. Le dernier duc de Bourgogne*, Turnhout, 2003, p. 135-144.
 - 2 M. CHATENET, P.-G. GIRAULT, *Fastes de cour. Les enjeux d'un voyage princier à Blois en 1501*, Rennes, 2010; met hartelijke dank aan M. Dutoo.

bekend. Zo schreef A. Massó in de catalogus bij de mooie tentoonstelling over Filips de Schone in 2006 dat als bronnen voor de reis van 1501-1502 alleen de boekhouding en het verslag door de Lalaing voor handen zijn³. Maar in de heruitgave van die anonieme tekst worden voor het traject in Frankrijk alleen al passages in vijftien gepubliceerde bronnen naast een reeks handschriftelijke teksten aangeduid⁴.

Het kasteel van Blois, één van de vermaarde Loirekastelen dat vandaag talloze toeristen ontvangt, was toen pas verbouwd tot een schitterend renaissanceslot. De anonieme beschrijving van deze etappe biedt dus het oudste getuigenis over het interieur van het monument en wordt sinds 1850 vooral in die context geciteerd. Het is dan ook naar aanleiding van de half-millennium herdenking in 2001 van dat bezoek aan Blois dat de merkwaardige tekst eindelijk opnieuw bestudeerd werd. Monique Chatenet en Pierre-Gilles Girault slaagden er in drie manuscripten op te sporen, zij het dat het telkens om kopieën gaat, waarvan één zo'n 20 jaar ouder is dan de eerste editie. In 2010 verzorgden zij in hun studie over dat vorstelijke bezoek op basis van de oudste versie een nieuwe publicatie onder de titel "Fastes de cour"⁵.

De uitgevers ondernamen daarbij een poging om de anonieme auteur te identificeren. Inhoudelijk concludeerden zij dat het een edelvrouw moet zijn geweest uit de directe omgeving van de aartshertogin, dus niet uit de Franse vorstelijke kringen, maar die wel zeer goed de gebruiken aan dat hof kende. Hierop wijzen de titels waarmee deze hoofdactanten beschreven worden, de relatieve aandacht voor elk van hen en de behandelde onderwerpen met aandacht voor de kledij, de inrichting van de appartementen e.d.m. Veel 'kandidaten' voor het auteurschap zijn er dan niet, maar *Une femme paraît remplir à merveille l'ensemble des conditions requises*, concluderen

3 A. MASSÓ, 'Het hof en de muziek', in *Filips de Schone. De schoonheid en de waanzin*, o.l.v. P. VANDENBROECK, M.Á. ZALAMA, Brugge, 2006, p. 185.

4 M. CHATENET, P.-G. GIRAULT, *Fastes de cour*, p. 157-160 (o.m. een berucht incident, verhaald door de Padila, p. 62-63); vgl. p. 14-15.

5 M. CHATENET, P.-G. GIRAULT, *Fastes de cour*, p. 101-135; over de auteur p. 13-14 en 95-97.

zij: Eleonora van Poitiers, een edele dame die al bekend staat als de auteur van “Les Honneurs de la Cour”. De suggestie is heel valabel, al kan zij niet volledig hard gemaakt worden, onder meer omdat de originele versies van geen van beide teksten bekend zijn en een echte filologische vergelijking dus onmogelijk is⁶. Toch wijzen Chatenet en Girault op de identieke toon van de teksten, de zin voor gelijkaardige details, de analoge beschrijving van de gewoonten, de aandacht voor vele personages en hun verwanten, en zelfs op *le rythme des phrases* die *décidément très proches* zijn.

LES HONNEURS DE LA COUR

“Les Honneurs de la Cour” is een merkwaardig werk over de etiquette aan het Bourgondische hof, dat al lang een grote faam geniet. Het werd geschreven in 1484-1487 door Eleonora van Poitiers. Zij was een edelvrouw uit een voornaam Bourgondisch geslacht en langs haar moeder, een hofdame van hertogin Isabella van Portugal, verwant aan het Portugese vorstenhuis. De ervaring van haar moeder nam zij trouwens mee op in haar relaas, al beschreef ze wel eens elementen als een oude gewoonte, terwijl die soms vrij recent waren⁷.

In 1462-1463 huwde Eleonora met de jonge burggraaf van Veurne, Willem (IV) van Stavele, verwant aan diverse vooraanstaande adellijke Vlaamse geslachten en eertijds wellicht bevoegd door Lodewijk van Gruuthuse, met wie hij in 1461 naar Engeland getrokken was. De jongeman had een ridderlijke inborst, was moedig of zelfs vermetel op toernooien en op het slagveld, en was ook qua bezittingen een mooie partij: hij was burggraaf

6 De overgeleverde tekst van “Les Honneurs de la Cour” is blijkbaar niet (meer) 15de-eeuws: zie J. PAVIOT, ‘Les Honneurs de la cour d’Éléonore de Poitiers’, in *Autour de Marguerite d’Écosse. Reines, princesses et dames du XVe siècle*, red. G. en Ph. CONTAMINE, Parijs, 1999, en n. 10 (ook op cour-de-France.fr/article961.html).

7 M. GAUDE-FERRAGU, *D’or et de cendres. La mort et les funérailles des princes dans le royaume de France au bas Moyen Âge*, Villeneuve d’Ascq, 2005, p. 156. Vgl. met J. PAVIOT, ‘Les marques de distances dans les Honneurs de la Cour d’Aliénor de Poitiers’, in *Zeremoniel und Raum. 4. Symposium der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften in Göttingen (Potsdam 1994)*, ed. W. PARAVICINI, Sigmaringen, 1997, p. 91-96.

van Veurne, schout van de Hazelt, heer van Stavele, Krombeke, Pottes, Dottenijs en het Hof van Izegem in Roeselare. Daarnaast was hij beslist een veelbelovende edelman: in 1462 had hij in handen van Eleonora's vader de eed afgelegd als raadsheer-kamerling van de graaf van Charolais, de latere hertog Karel de Stoute. Drie jaar later mocht hij van Filips de Goede in Stavele een vrije schuttersgilde oprichten. Willem van Stavele stierf echter al in 1469 en liet een jonge weduwe met drie kinderen na. Eleonora is niet hertrouwd. Ze overleed bijna veertig jaar later en werd begraven bij haar man in de dorpskerk van Stavele, vlakbij het kasteel⁸.

Dat Eleonora van Poitiers in de entourage van Johanna van Castilië verkeerde, was al bekend. Het blijkt trouwens uit haar grafschrift dat haar als *dame d'honneur de la royne de Castille* betitelde. Maar in 1501, bij het aartshertogelijk bezoek aan Blois, bekleedde zij die functie niet. Toen was Johanna van der Clite, dame van Komen en weduwe van kamerheer en souverain-baljuw Jan van Halewijn, nog de officiële *dame d'honneur*⁹. Dat geven Chatenet en Girault overigens grif toe. Volgens haar grafschrift maakte Johanna van der Clite de reis naar Spanje volledig mee *par terre et retourna par la mer*; later trok ze zich terug in haar kasteel van Komen. Ze zou er begraven worden in de parochiekerk¹⁰. Als eredame van de vorstin werd ze pas na de eerste reis naar Spanje vervangen door Eleonora van Poitiers.

-
- 8 J. VAN ACKER, 'De familie van Stavele in de kasselrijen van Veurne en Kortrijk (1298-1603). Bijdrage tot de studie van de Vlaamse adel na 1300', in *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, 54 (1988), p. 77-81; P.A. DONCHE, *Edelen, leenmannen en vorstelijke ambtenaren van Vlaanderen 1464-1481-1495*, Berchem, 2012, p. 130-131 (nr. 1666) (met foutieve geboortedatum van één der dochters).
- 9 L. REYNEBEAU, 'Een hofordonnantie en een état van Johanna van Castilië, 1500-1501', in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 165 (1999) 243-270; R. DOMÍNGUEZ CASAS, 'Stijl en hofrituelen', in *Filips de Schone*, p. 92-94; daarnaast was Anna de Belmonte toen *dame de compagnie*.
- 10 Zie P.A. DONCHE, *Edelen*, p. 272-273 (nr. 1914) en voor haar man p. 84-85 (nr. 1616). Gezien zij nog voor de tweede reis van de vorsten naar Spanje het veld moest ruimen voor Eleonora (zie verder) en omdat het een heenreis over land betreft, moeten deze gegevens verwijzen naar hun eerste Spanjereis. Maar dan klopt het niet dat zij *koningin* Johanna van Castilië vergezeld, tenzij ze later die functie opnieuw opgenomen heeft. J.-M. CAUCHIES, *Philippe le Beau*, p. 6, zegt alleen dat ze een tijdlang *gouvernante* van Filips de Schone was, zonder datering.

Sinds de eerste publicatie in 1759 door graaf La Curne de Sainte-Palaye en vooral sinds de heruitgave door Ch. Nodier in 1829 wordt “Les Honneurs de la Cour” samen met de bekendere kronieken van Olivier de la Marche vaak geciteerd (b.v. frequent door Johan Huizinga in zijn *Herfsttij der Middeleeuwen*) om de ingewikkelde regels en gewoonten in de hoogste kringen op het einde van de 15de eeuw te duiden¹¹. Maar het belang van dit boek overstijgt de enge hofetiquette ruimschoots. Bekend en regelmatig gebruikt is bijvoorbeeld het relaas van de geboorte en de doop van Maria van Bourgondië. Zo wordt zelfs voor een beschrijving van laatmiddeleeuwse kamers met hun meubilair (zoals wiegen, of een zitmeubel op het Arnolfini-portret van Jan van Eyck) en de kledij, maar ook mentaliteitsgeschiedenis als de omgang met geboorte en dood, de appreciatie van “links” en “rechts” (met opnieuw het Arnolfini-portret) en vele onderwerpen meer, telkens weer gerefereerd aan of vergeleken met wat Eleonora van Poitiers hierover schreef, en dat zowel in streng wetenschappelijke als eerder populariserende studies¹².

De belangstelling voor de auteur culmineerde vanaf halfweg de jaren ‘90. Reeds bij onze eigen studie van de adellijke familie van Stavele (waarbij we haar grafschrift publiceerden) was deze merkwaardige vrouw ons opge-

-
- 11 Eleonora komt - in tegenstelling tot de lovende bespreking in O. CARTELLIERI, *The Court of Burgundy*, (heruitg.) Londen, 1972, p. 71-73 - nauwelijks ter sprake in J.-M. CAUCHIES, *Philippe le Beau*: slechts kort op p. 36.
- 12 Bv. P. EAMES, ‘Furniture in England, France and the Netherlands from the Twelfth to the Fifteenth Century’, in *Furniture History*, 13 (1977), p. 98-99; P.J. ARNADE, *Realms of Ritual: Burgundian ceremony and Civic Life in Late Medieval Ghent*, New York, 1996; E. HALL, *The Arnolfini Betrothal. Medieval Marriage and the Enigma of Van Eyck’s Double Portrait*, Berkeley e.a., 1997, p. 84-85; K. DE JONGE, ‘Bourgondische residenties in het graafschap Vlaanderen. Rijsel, Brugge en Gent ten tijde van Filips de Goede’, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, n.r.*, 54 (2000), p. 98, 100, 133; H. VAN DER VELDEN, ‘Diptych Altarpieces and the Principle of Dextrality’, in *Essays in Context: Unfolding the Netherlandish Diptych*, ed. J.O.HAN, R. SPRONK, Cambridge, 2006, p. 130-131; J. HALL, *The Sinister Side: How Left-right Symbolism Shaped Western Art*, Oxford, 2008, p. 214-216, 220; C. HICKS, *Girl in a Green Gown: The History and Mystery of the Arnolfini Portrait*, Londen, 2011, p. 39 en 67; N. TUREL, ‘Who is Staging the Court? Aliénor de Poitiers and the Mise en Scène of a 1478 Princely Nativity’, in *Authority and Gender in Medieval and Renaissance Chronicles*, ed. J. DRESVINA, N. SPARKS, Cambridge, 2012, p. 343-374, enz. - de lijst is bijna eindeloos; zie ook n. 14-15.

vallen en in Veurne eindelijk bekend geraakt¹³, waarna Guy Serdobbel aan haar zijn verhandeling geschiedenis wijdde. Gelijktijdig werd Eleonora van Poitiers herontdekt door gerenommeerde Franse historici. Zo betoonde Monique Sommé in het kader van haar biografie van Isabella van Portugal veel belangstelling voor de hofdame, haar moeder en haar werk. En de beschrijving van de hofetiquette zelf, voor het eerst gepubliceerd in de 18de eeuw, werd onder de titel “Les États de France” heruitgegeven door Jacques Paviot, die ook andere studies aan haar wijdde¹⁴. Door die nieuwe uitgave wordt ze nog meer gehanteerd en bestudeerd omwille van de voor zeer divers onderzoek bruikbare precieze details in haar verhaal¹⁵.

De argumenten die Chatenet en Girault aanhalen om ook het auteurschap van de “Fastes de Cour” aan Eleonora van Poitiers toe te wijzen, zijn verleidelijk. Toch kunnen er ook enkele tegenargumenten geformuleerd worden. Zo somt Antoine de Lalaing in zijn relaas over de reis de belangrijkste dames uit het gevolg van Johanna van Castilië op. Hij geeft een achttal namen, waarbij we vruchteloos die van Eleonora zoeken - toegegeven, de opsomming werd beknopt gehouden en er waren daarnaast nog *autres des*

-
- 13 Zo werd haar naam gehecht aan een culturele prijs die de C.V.P.-Jongeren ca. 1990 een tijdlang toekenden. Zij is sindsdien ook opgenomen in een cultuurtoeristische vrouwenwandeling in Veurne.
- 14 G. SERDOBBEL, *Eleonora van Poitiers (ca. 1445-1509), burggravin van Veurne en hofdame aan het Bourgondische hof. Biografische studie van de auteur van “Les Honneurs de la Cour”*, onuitg. lic.verh., Leuven, 1997; M. SOMMÉ, *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne. Une femme au pouvoir au XVe siècle*, Villeneuve d’Ascq, 1998; J. PAVIOT, ‘Éléonore de Poitiers, Les États de France (Les Honneurs de la cour)’, in *Annuaire-Bulletin de la Société de l’histoire de France*, Parijs, 1996 (verschenen 1998), p. 75-137 (zie ook n. 4 en 7). Op sommige visies van Paviot kwam reeds reactie: J. HUESMANN, ‘La procédure et le cérémonial de l’hospitalité à la cour de Philippe le Bon, duc de Bourgogne’, in *Revue du Nord*, 84 (2002), p. 311-312; J. HALL, *The Sinister Side*, p. 216.
- 15 B.v. B. TERCHI, ‘Regel und Ausnahme in der burgundische Hofetikette. Die Honneurs de la cour von Éléonore de Poitiers’, in *Hoffgesellschaft und Höflinge an europäischen Fürstenhöfen in der Frühen Neuzeit (15.-18. Jh.)*, ed. K. MALETTKE, Ch. GRELL, Münster, 2001, p. 305-323; S. BROOMHALL, ‘Gendering the Culture of Honour at the Fifteenth-Century Burgundian Court’, in *Women, Identities and Communities in Early Modern Europe*, ed. S. TARBIN, S. BROOMHALL, Aldershot-Burlington, 2008, p. 181-193.

pays de monseigneur l'Archiduc, de trente à quarante (nog zonder de Spanjaarden gerekend)¹⁶. Dat argument verliest evenwel aan waarde door de suggestie van Chatenet en Girault dat de auteur misschien vooruit gezonden was om de ontvangst voor te bereiden¹⁷. Maar in de “*Fastes de Cour*” zelf vinden we geen enkele positieve verwijzing naar Eleonora, haar relaties of haar familie. Zo wordt enkele keren Willem de Poitiers, haar achterneef binnen de Saint-Vallier-tak van de van Poitiers¹⁸, vermeld in zijn functie van gouverneur van Parijs of met zijn titel van baron van Clérieu, zonder dat er enige affiliatie blijkt¹⁹. Hoe dan ook, wat we weten over Eleonora's levensloop is alvast niet in tegenspraak met een mogelijke aanwezigheid in Blois eind 1501, al dient vermeld dat onze kennis van haar doen en laten in die periode wel bijzonder fragmentarisch is²⁰.

TUSSEN VEURNE EN HET HOF

Met de toeschrijving van dit tweede werk “*Fastes de Cour*” aan Eleonora van Poitiers, zo'n 15 jaar na de bekende “*Honneurs de la Cour*” (of nu eerder “*Les États de France*”), wordt alvast nogmaals aandacht besteed aan deze hofdame en burggravin van Veurne - het is trouwens onder die laatste titel dat ze meestal geciteerd wordt²¹. Het is daarbij opvallend dat deze belangrijke dame steeds de contacten is blijven onderhouden met de streek waar haar man vandaan kwam, ook al verkeerde ze dus regelmatig en dat zelfs maandenlang aan het vorstelijke hof. De Veurnse overheden

16 A. DE LALAIN, ‘Voyage de Philippe le Beau en Espagne, en 1501’, ed. M. GACHARD, in *Collection des Voyages des Souverains des Pays-Bas*, dl. 1, Brussel, 1876, p. 128.

17 M. CHATENET, P.-G. GIRAULT, *Fastes de cour*, p. 96. Voor alle duidelijkheid: de auteurs formuleerden deze suggestie al los van de opmerking die wij baseerden op de Lalaing.

18 Gemeenschappelijke overgrootouders Charles de Poitiers-Simonne de Méry.

19 M. CHATENET, P.-G. GIRAULT, *Fastes de cour*, zie de verwijzingen op p. 170.

20 G. SERDOBBEL, *Eleonora van Poitiers*, p. 287: op 16 juni 1501 was zij in Veurne met haar schoonzoon, de heer van Rony (over hem J. VAN ACKER, ‘Robrecht van Melun, heer van Rony (ca. 1500)’, in *Biekorf*, 110 (2010), p. 230-232); op 19 maart 1502 was zij er terug.

21 Bv. B. ARAM, *La reina Juana*, p. 93, 141, 144.

probeerden haar daarbij soms voor hun zaakjes te spannen, zowel om in Mechelen te bemiddelen, als om de Blijde Inkomst van Filips de Schone in Veurne te organiseren, een jaar voor zijn vertrek naar Spanje. De vorst overnachtte toen zelfs in haar woning in de Noordstraat. De relatie met Filips de Schone was in meerdere opzichten erg goed. De vorst schoof haar persoonlijk naar voor als hofdame voor zijn echtgenote, in de plaats van de reeds vermelde Johanna van der Clite, zijn gewezen gouvernante, die nog eerder ook al hofdame van zijn moeder Maria van Bourgondië geweest was, maar die hij naar verluidt minder vertrouwde²².

In de literatuur wordt dit gegeven nauwelijks gedateerd. Het is nochtans niet zonder belang. Filips de Schone keerde van zijn eerste Spanjereis terug naar de Nederlanden in november 1503. Johanna van Castilië bleef er langer, nadat haar tweede zoon Ferdinand er geboren was op 10 maart 1503. Ze reisde pas in maart 1504 haar man achterna. Maar intussen was Johanna's mentale conditie problematisch aan het worden. In juni 1503 werd dit door een medisch attest zelfs officieel bevestigd²³. In dat licht is het opvallend dat Filips de Schone voor zijn echtgenote onmiddellijk na haar thuiskomst een nieuwe hofdame doorduwde, Eleonora van Poitiers, intussen al 35 jaar weduwe. Vergoedingen aan haar in de functie van hofdame van de vorstin zijn bekend voor 2 juli 1504, dit is dus vrijwel meteen na Johanna's terugkeer, en voor 30 oktober 1505²⁴, dit is kort voor het tweede vertrek naar Spanje. Daarmee was de Veurnse burggravin dus op last van Filips de Schone de hofdame van Johanna van Castilië gedurende wellicht heel de periode dat zij in de Nederlanden was. Is het gewaagd in haar een soort officiële oppas te zien van de vorstin, die stilaan steeds labieler werd en uiteindelijk als "Johanna de Waanzinnige" bekend zou blijven? Een oppas die als geen ander wist hoe haar vorstin zich te gedragen had?

22 B. ARAM, *Juana the Mad: Sovereignty and Dynasty in Renaissance Europe*, Baltimore, 2005, p. 78; B. ARAM, *La reina Juana*, p. 141.

23 J.-M. CAUCHIES, 'Een prins voor de Nederlanden, voor Spanje, voor Europa', in *Filips de Schone*, p. 78-80.

24 B. ARAM, *La reina Juana: gobierno, piedad y dinastía*, Madrid, 2001, p. 141, n. 82, resp. G. SERDOBBEL, *Eleonora van Poitiers*, p. 289.

In de hoedanigheid van hofdame van de aartshertogin nam Eleonora alleszins een vooraanstaande plaats in bij belangrijke gelegenheden. Zoals toen na het overlijden van koningin Isabella van Castilië de aartshertogen zich officieel opmaakten de Spaanse troon in bezit te nemen en Eleonora bij die gelegenheid de nieuwe koningin Johanna van Castilië bijstond²⁵. Het was zelfs Eleonora die door haar kennis van de etiquette aangezocht werd om de officiële rouwplechtigheid in Brussel te organiseren en de aartshertogin hierbij ondersteunde²⁶. Toen het vorstenpaar daarna op 10 januari 1506 vanuit Middelburg over zee naar Spanje vertrok (en meteen in een verschrikkelijke storm terecht zou komen), bleef de oude burggravin echter in de Lage Landen. Eind januari 1506 kwam ze terug aan in Veurne, “nadat ze de koningin van Castilië gediend had”, en werd ze zowel door de stad als door de kasselrij met presentwijn bedacht²⁷. Toen Filips de Schone nog datzelfde jaar in Spanje overleed, werd de rouwplechtigheid in Veurne op vraag van zowel de stad als de kasselrij in goede banen geleid door Eleonora’s oudste dochter Adriana van Stavele, de “echte” burggravin, aan wie zij dus haar kennis doorgegeven had²⁸.

Eleonora verbleef vaak en blijkbaar bij voorkeur in Veurne-Ambacht, zoals de chronologische gegevens van Serdobbel aantonen. En opvallend is ook dat haar grafschrift haar wel betitelt als eredame van de koningin van Castilië, maar verder - naast de (niet opgesomde) heerlijke titels die zij overnam van haar man - alleen als vrouw van Reninge, de heerlijkheid die zij zelf verworven had²⁹. Mét de keuze voor haar grafplaats in Stavele tekent dit de sterke verbondenheid van deze vooraanstaande Franstalige auteur over het hofleven met Veurne-Ambacht. Die band lijkt zelfs sterker dan die van

25 B. ARAM, *La reina Juana*, p. 144.

26 R. DOMINGUEZ CASAS, ‘Exequias borgoñonas en tiempos de Juana I de Castilla’, in *Juana I en Tordesillas: su mundo, su entorno*, ed. M.A. ZALAMA RODRÍGUEZ, Valladolid, 2010, p. 269-270 en 277.

27 G. SERDOBBEL, *Eleonora van Poitiers*, p. 290.

28 P. HEINDERYCX, *Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht*, ed. E. RONSE, dl. 2, Veurne, 1854, p. 248-249.

29 J. VAN ACKER, ‘De heerlijkheid van Reninge in Reninge en Woesten omstreeks 1500’, in *Biekorf*, 86 (1986), p. 344-357. Vaak vermeld als “Relangues” e.d.

haar dochters en een kleindochter, die nochtans nominaal zelf burggravin van Veurne waren (Eleonora was dit slechts door haar man, al bleef ze ook daarna die titel voeren). Dat blijkt uit hun lidmaatschap van de Veurnse H. Kruisbroederschap. Eleonora ondersteunde de heroprichting en was trouw lid tot haar dood. Haar afstammelingen, niet eens haar schoonzons, waren dit blijkbaar vooral op haar instigatie, want enkele jaren na haar dood haakten ze tot verrassing van de berekker van de broederschap gewoon af³⁰.

DE FAMILIE VAN POITIERS IN VLAANDEREN

Aan de familie van (de) Poitiers wijdde Frederik Buylaert in zijn repertorium van de Vlaamse adel slechts enkele woorden³¹. Hij wees er als reactie op een artikel uit 1966 op dat de Bourgondische familie al vroeger dan in 1472 in Vlaanderen actief was. Eleonora vermeldt hij slechts één maal, als nobele leenhouder in de kasselrij Kortrijk omstreeks 1475, hoewel ze ook meermaals in de door hem nochtans geconsulteerde feodale documenten van de Burg van Veurne uit die periode voorkomt, mét haar adellijke titel van burggravin³². Zijn gegevens over de van Poitiers' schieten hier te kort, omdat zij in de Vlaamse "adelslijsten" niet of nauwelijks voorkomen en inderdaad niet als echt "Vlaams" beschouwd kunnen worden - op Eleonora na eigenlijk³³. Maar haar levensloop en die van haar familieleden, waarover

30 J. VAN ACKER, 'Wereldlijke leden en begunstigers van de H. Kruisbroederschap van Veurne vóór 1560', in *Westhoek*, 25 (2009), p. 9-10, 23 (en de lijst van de leden).

31 F. BUYLAERT, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)*, Gent, 2011, p. 558-559.

32 B.v. BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Rekenkamers*, nr. 1086, f. 20, 85, 88v en 89 (d.d. 1472); cfr. ook P. DONCHE, 'Militaire leenverplichtingen voor leenhouders van het prinselijk leenhof van de Burg van Veurne, 1470 en 1475', in *Westhoek*, 23 (2007), p. 33 (d.d. 1470).

33 Zie P.A. DONCHE, *Edelen* (met een index waarin ook zijn eerder boek op basis van andere lijsten verwerkt is); sindsdien aan te vullen met F. BUYLAERT, 'Sociale hiërarchisering en informatiebeheer tussen vorst en kasselrij. De productie van "adelslijsten" in het graafschap Vlaanderen (14de-16de eeuw)', in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 178 (2012), p. 65-128. De van Poitiers' worden ook niet vermeld bij J. DUMOLYN, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477)*, Antwerpen-Apeldoorn, 2003.

al heel wat gepubliceerd is, hadden zijn stelling over hun activiteiten in Vlaanderen kunnen bijtreden en verder stofferen.

Zeker op kerkelijk vlak is het de familie van Poitiers gelukt in onze streken vaste voet te krijgen. Niet minder dan drie leden van de familie werden omstreeks 1500 kanunnik van het Veurnse Sint-Walburgakapittel, terwijl wat later nog twee van Poitiers' er een prebende bemachtigden³⁴ - zij het doorgaans naast diverse andere kerkelijke titels. Twee van hen werden zelfs proost van het kapittel: Adriaan, een oudere broer van Eleonora, en Willem, een achterneef. Adriaan van Poitiers was eigenlijk al een belangrijke geestelijke onder Filips de Goede, nog een stuk vroeger dan Buylaert bekend is. In 1456 al werd hij proost van Cambray (waarvan hij afstand deed in 1494 in ruil voor inkomsten in Marquion, bisdom Arras) en werd hij door de hertog aangesteld tot proost van Rijsel, hertogelijk raadsheer en *maître des requêtes*. Dat bleef hij tot aan zijn dood in 1508. Hij was trouwens de eerste van de acht geestelijken-raadsheren van de in 1473 ingerichte Grote Raad van Mechelen en was daarna ook lid van de Grote Raad³⁵. Willem van Poitiers, de andere proost, was o.m. aartsdiaken van Vlaanderen en kanunnik van Luik. Hij nam deel aan het Concilie van Trente als vertegenwoordiger van de bisschop van Luik en als ambassadeur van keizer Karel V, die hem als bisschop van Terwaan wou. Later werd hij aangeduid als bisschop van Saint-Omer, maar hij weigerde deze benoeming³⁶. Hij stierf in 1577.

— JAN VAN ACKER

34 J. VAN ACKER, 'Geestelijke leden van de H. Kruisbroederschap van Veurne vóór 1560', in *Westhoek*, 27 (2011), ledenlijst.

35 Zie o.m. J. VAN ROMPAEY, *De Grote Raad van de hertogen van Bourgondië en het Parlement van Mechelen*, Brussel, 1973; R. VAUGHAN, *Philip the Good: the apogee of Burgund (The Dukes of Burgundy, vol. 3)*, Woodbridge, 2002, p. 236; E. HAUTCOEUR, *Histoire de l'église collégiale et du chapitre de Saint-Pierre de Lille*, dl. 2, Rijsel-Parijs, 1897, p. 448-449.

36 Zie o.m. M.L. DIERICKX (ed.), *Documents inédits sur l'érection des nouveaux diocèses aux Pays-Bas (1521-1570)*, dl. 1, Brussel, 1960, p. 163-164, n. 2. Deze leden van de familie worden ook behandeld in G. SERDOBBEL, *Eleonora van Poitiers*.